

Завођење Војне управе и реорганизација Оперативног штаба

Непотпуном успеху у борби за ликвидацију отпора побуњеника допринео је и Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију, који је командовао подређеним војним јединицама.

Пре свега, штаб није био добро организован. У њему, нарочито до доласка Петра Бројовића, није било искусних војних руководиоца који су пре тога дуже време командовали крупнијим војним јединицама и који би били у стању да у тако компликованим условима, какви су постојали на Косову и Метохији, на задовољавајући начин командује подређеним јединицама.

Захтеви Миладина Поповића, па и самог Оперативног штаба, надлежним форумима да се упуте одговарајући руководиоци ради побољшања и комплетирања састава Оперативног штаба, остали су без одговора (Миладин Поповић је тражио да за начелника Оперативног штаба дође генерал Нико Јовићевић, тада начелник Треће дивизије,^{37h)} а у Оперативни штаб да се упуту пуковник Благоје Комненовић за организовање позадинске власти и др.).³⁷⁷⁾

Оперативни штаб се много више бавио организационо-техничким питањима него ситуацијом насталом после побуне у Дреници, када је требало дејствовати одлучно и ефикасно.

Наредбе Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију о разним организационо-техничким питањима имале су значаја за сређивање стања у косовско-метохијским јединицама/^{X)}

Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију редовно је преносио штабовима јединица којима је командовао наређење или упутства која је добијао од виших војних штабова или партијских форума.^{7y)}

Међутим, оптимистичке процене Оперативног штаба, нарочито оне у којим тврди да је у стању да постојећим снагама (седам косовско-метохијских бригада и 46. дивизија НОВЈ) успешно ликви-

Архив ЦК СКЈ 1945/308.

³⁷⁷⁾ АВЈЈ бр. рег. 1/1-02, к 1411-5.

³⁷⁸⁾ АВЈЈ бр. рег. бр. 1, К 1413; бр. рег. 64 Ф2 К. 1413; бр. рег. 8/4 - Ф8 К.1413, бр. рег. 9/1-Ф8 К.1413, бр. рег. 10/1 К.1413.

³⁷⁹⁾ Главног штаба НОВ и ПО Србије, Врховног штаба НОВ и ПО Југославије, ЦК КПЈ која су се односила на рад са оним лицима која су приступила НОВ Југославије, а пре тога су стајала по страни или су се на разне начине налазила у служби окупатора и њихових слугу, (наређење од 9. јануара 1945. којим је о томе упутству пренето Гл. штаба НОВ и ПО Србије од 26. XII 1944.) или, на пример, директива о формирању дивизијских партијских комитета коју је написао ЦК КПЈ - и др.

дира непријатеља, **П**. да га сведе „на групице наЈокорелиЈих зликоваца“, да је ситуација „код шиптарских маса... сада у побољшању“ и др.¹⁸⁰⁾ - нису одговарале стварној ситуацији на терену нити су могле мобилизаторски да делују на спречавање, а касније ни на ликвидацију побуне.

Део наредбе Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију (од 26. јануара 1945.) који се односио на Прву косовско-метохијску НОУ бригаду, поред неоправданог оптимизма, показује да тај штаб није познавао ситуацију у Дреници када је издао наређење: „И бригада ће оставити за обезбеђење Србице и Истока са по један батаљон. Са два батаљона предузеће гоњење Шабана Полуже“, а Шабан Полуже је тада иза себе имао више од 4.000 побуњеника.

Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију издао је свега неколико заповести, које су се односиле на борбена дејства и употребу подређених му јединица у борби, а нарочито од момента када је контрареволуција у Дреници узела маха. Наређења не само да нису издавана и достављана правремено јединицама које су се налазиле у борби са побуњеницима, већ су била и уопштена. Није тачно знао ни да ли постоји и где се налази штаб побуњеника. Његова претпоставка да се руководство побуњеника налази у селу Учка, северно од Ракоша, и да се у том руководству налазе и два Енглеза, није била ничим потврђена.³⁸¹⁾

У заповести од 5. фебруара подређеним јединицама, наређено је да наставе „са разбијањем, гоњењем, уништењем непријатеља и разорујањем народа...“.³⁸²⁾ Појединим бригадама, међу којима и Првој косовско-метохијској НОУ бригади, наређено је да настави „са уништењем у Дреници“ а Оперативни штаб ће „директно руководити и давати посебне заповести... Првој косовско-метохијској НОУ бригади и осталим бригадама IV, V бригади КНОЈ-а³⁸³⁾ - а тако није поступао. Бригадама је уопштено препоручено да међу собом одржавају непосредну везу, а Штаб Прве косовско-метохијске НОУ бригаде није тада ни знао где се налазе штабови других бригада, да прилагоде „распоред ситуацији“, те да предузму „систематско стезање обруча и ликвидирање непријатеља“. У том сектору (тј. у Дреници), „где се већ толико дана води жестока борба, јединице морају са свих страна плански у одређеним прав-

³⁸⁰⁾ АВИИ, бр. рег. 1/1-15 К.1411.

^{WL)} Неколико дана после завођења Војне управе и персоналних промена у Оперативном штабу, и Миладин Поповић, секретар Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију, 14. фебруара обавестио је ЦК КПЈ да групе које се боре добијају све организованији карактер - у време кад су оне почеле да се осипају - да те групе „имају штаб код Митровице, састављен од Срба и Црногораца“, а да су за време операција у Дреници „имали ... Оперативни штаб, а и сад га имају... Тамо су долазили енглески официри који су дошли из Албаније. Са њима је био и Жика Марковић“ (командант II четничког корпуса). Ни ово обавештење није било потврђено.

³⁸²⁾ АВИИ, бр. рег. 9/4, К. 1411.

³⁸³⁾ АВИИ, бр. рег. 9/4, К. 1411.

цима нападати", а приликом разбијања непријатеља „треба силовито, брзо нападати са свих страна са циљем уништавања живе силе...“.³⁸⁴⁾ Све се то само по себи подразумевало, али се у постојећим условима није остварило или се није могло остварити, јер се није осећала јединствена команда која би то координирала.

Истог дана (5. фебруара) Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију издао је и другу заповест, у којој констатује да снаге непријатеља „још нису ликвидиране“, да „наше бригаде прелазе нејединствено у офанзиву“, да је потребно „са свих страна спојити обруч и прећи у општу офанзиву све до уништења непријатеља“, али замишљени резултати нису постизани а Оперативни штаб није био у стању да то измени.

Том заповешћу Прва и Четврта косовско-метохијска НОУ бригада стављене су под команду „пуковника Петра Брајевића“ и тек тада је, по први пут, у наредби било прецизирано да ће ове две бригаде држати сектор „од коте 612 па западно и северно до села Дошевца кота 745“.³⁸⁶⁾

Штабовима бригаде и батаљона наређено је да морају „бити на фронту и директно руководити операцијама“ како би имали „сваког тренутка преглед борбе те да на развој што брже утичу.“

Такве заповести нису много користиле штабовима бригада, а само су потврђивале да Оперативни штаб не познаје стварно стање на терену, па ни стварни распоред појединих бригада. Тако се може и објаснити што је у одлучујућем моменту у Дреници оставио Прву косовско-метохијску НОУ бригаду да се извесно време сама бори са далеко јачим непријатељским снагама.

Ни Главни штаб НОВ Србије, под чијом се командом у то време налазио Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију, сем преко телеграма који су раније наведени, није пружао помоћ, ни кадровску нити неку другу, која је Оперативном штабу била неопходна. На пример, ни један члан Главног штаба НОВ Србије, од ослобођења Косова и Метохије до побуне у Дреници, односно борбе против побуњеника, није дошао на Косово и Метохију да се боље упозна са ситуацијом и начином како Оперативни штаб обавља своје задатке.

О таквој ситуацији на Косову и Метохији, посебно о борбама против побуњеника у Дреници, био је обавештаван и Врховни штаб НОВ и ПОЈ, односно ЦК КПЈ, и то од Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, Обласног комитета КПЈ и Обласног одељења заштите народа и наравно, од Главног штаба НОВ и ПО Србије.³⁸⁷⁾

•^{W1} Исто.

³⁸⁵⁾ Исто, бр. рег. 12-1, К. 1241.

³⁸⁶⁾ > Исто.

³⁸⁷⁾ Између осталог, сачувана су и три телеграма које је Врховном штабу, односно ЦК КПЈ, послао Миладин Поповић, секретар Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију и то први 14. јануара, а други и трећи 1. фебруара 1945. Текстови

С обзиром на постојећу ситуацију на Косову и Метохији, по наређењу Врховног штаба НОВ и ПОЈ, из Црне Горе је још 2. фебруара 1945. пребачена у Пећ Прва бокелска НОУ бригада, да помогне осталим јединицама НОВЈ које су на Косову и Метохији биле ангажоване у борби против побуњеника. Та бригада ступила је у борбу 8. фебруара.

Са истим задатком из Босне, преко Санцака, на Косово и Метохију упућена је и Шеста црногорска НОУ бригада, чија су три батаљона прво дошла у Косовску Митровицу, а онда 12. фебруара прешла у Пећ. Њен четврти батаљон налазио се на путу из Андријевице за Пећ.

У току борби у Дреници, у којој се почетком фебруара 1945. налазило преко десет хиљада наоружаних побуњеника, постало је још очигледније да Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију, и поред знатних снага којима је до тада командовао (46. и 24. дивизија НОВ и ПОЈ, шест косовско-метохијских бригада и др.) није у стању да до краја сломи отпор непријатеља на Косову и Метохији.

Контрареволуција у тек ослобођеном Косову и Метохији блокирала је готово целокупни политички, привредни и друштвени живот. Таква војно-политичка ситуација олакшала је остваривање планова немачке команде о што безболнијем повлачењу њених снага преко Санцака, Босне према северозападу.

У таквој ситуацији, врховни командант НОВ и ПОЈ, маршал Тито, донео је 8. фебруара 1945. године одлуку о увођењу Војне управе на Косову и Метохији, „која ће бити орган војне државне власти у тој области”,³⁸⁸ са циљем да се стање на Косову и Метохији нормализује.

Том наредбом за команданта Војне управе постављен је пуковник Саво Дрљевић, за политичког комесара потпуковник Ђуро Меденица, а за команданта Војне области пуковник Никола Божанић.

Формирање 52. дивизије НОВ и ПОЈ

- Истог дана, наредбом ВШ НОВ и ПОЈ, извршене су персоналне
- промене и у Оперативном штабу НОВ и ПО за Косово и Метохију, који се од тог дана налазио под непосредном командом Врховног

тих телеграма гласе: Први „Услед хапшења и разоружавања и неправилног поступка и рада војске, дошли смо у прилично тешку ситуацију. Банде нису уништене, народ нисмо успели разоружати него се уплашен почео склањати од власти. У оваквој ситуацији масе политички наседају лако туђим и непријатељским паролама, па их лако мобилишу”. (Архив ЦК СКЈ 1945 (195). Други - „На сектору Дренице борбе се воде и даље. До сада имамо избачених из строја преко 200”. (Архив ЦК СКЈ 1945 (309) Трећи - „Борбе се и даље воде на сектору Дренице. До сада имамо велике губитке. Непријатељ на овом сектору примењује герилски начин ратовања повезан са фронталном борбом. Посекали су 30 телефонских бандера између Митровице и србице.” (Архив ЦК СКЈ 1945/309).

³⁸⁸ д ви И, бр. рег. 14-4, К.1411.

штаба НОВ и ПОЈ. Нови командант Оперативног штаба постао је пуковник Саво Дрљевић, његов заменик пуковник Фадиљ Хоџа, политички комесар потпуковник Ђуро Меденица, а начелник штаба потпуковник Дукљан Вукотић.³⁸⁴⁾

Када је својим наредбама поставио Војну управу и извршио персоналне промене у саставу Оперативног штаба НОВ и ПОЈ, маршал Тито издао је истог дана и наредбу која се односила на реорганизацију јединица које су се налазиле на Косову и Метохији. Том наредбом под непосредну команду Оперативног штаба за Косово и Метохију потпале су, „као органске јединице штаба“, Косовка дивизија, Црногорска оперативна група од две бригаде и 46. српска дивизија.

Оперативном штабу за Косово и Метохију било је наређено да Црногорску оперативну групу појача једном бригадом са Косова и Метохије.^{3)}

У новоформирану 52. (косовску) дивизију НОВЈ ушле су Прва, Друга, Четврта и Пета косовско-метохијска НОУ бригада. За команданта дивизије постављен је пуковник Петар Брајовић Ђуро, за политичког комесара потпуковник Ацо Вукотић, за помоћника политичког комесара потпуковник Блажо Марковић, а за начелника штаба мајор Станко Мрђеновић. За команданта Црногорске оперативне групе бригада, у чији су састав ушле Пета и Трећа косовско-метохијска НОУ бригада, постављен је потпуковник Вељко Жижић, за политичког комесара Вуколица Милутиновића, а за помоћника политичког комесара Душан Вуковић.

Дошло је до промена и у штабу Прве косовско-метохијске НОУ бригаде.

Још пре те реорганизације, 5. фебруара 1945. године, помоћник политичког комесара Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, Јелица Стаменковић, премештена је у Персонално одељење Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију. Нови помоћник политичког комесара бригаде постао је Стево Радовановић.

После реорганизације Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, када је одлучено да Прва косовско-метохијска НОУ бригада уђе у састав 52. дивизије, на нову дужност отишао је и њен дотадашњи командант Зуфер Мусић, а за новог команданта бригаде постављен је Драгутин Ђорђевић, некадашњи командант батаљона у Првој македонско-косовској бригади, који је био тешко рањен у борби код Никодима, у време богомилског похода.

Иако су још пре завођења Војне управе биле разбијене најкрупније формације побуњеника у Шаљи и Дреници,^{3)} остале су и даље

³⁸⁹⁾ АВИИ, бр. рег. 2-5, К. 1411.

³⁹⁰⁾ АВИИ, бр. рег. 1-2, К. 1411.
Исто.

³⁴²⁾ ГТрема чланку Милутина Фолића „Завођење Војне управе на Косову и Метохији“, пре завођења Војне управе, на Косову и Метохији била су убијена 393 побуњеника, рањено 313, предало се војним јединицама 1078, а позадинским властима 700 побуњеника.

на окупу снажне и организоване групе које су, не само у Дреници него и у осталим деловима Косова и Метохије, на сваком кораку оружаним нападима угрожавале војне јединице и органе нове народне власти, развијале националну мржњу и нормализацију прилика у Области.

Према претходном наређењу Оперативног штаба НОВ и ПО Косова и Метохије. Прва косовско-метохијска НОУ бригада требало је 8. фебруара да пређе у Приштину ради одмора,³⁹³ али остала је и даље у Дреници да са осталим јединицама гони побуњеничке банде. Тако је 11. фебруара водила борбе против веће групе побуњеника на планини Чичевици.

Када је 14. фебруара 1945. званично почео да функционише штаб 52. дивизије, Прва косовско-метохијска НОУ бригада налазила се на планини Чичевици К-851, источно од Дубовца, преко Красалића, Претовца, К-811 до села Дошевца.³⁹⁴ Свим штабовима бригада из састава 52. дивизије наређено је да ни једна јединица на том суженом сектору не сме „ни по коју цену“ дозволити да се непријатељ извуче, а ако се то ипак догоди његово гоњење треба одмах наставити и бити у сталном борбеном контакту са непријатељем.

Прва косовско-метохијска НОУ бригада је тако и поступала: опкољавала је, разбијала и уништавала побуњеничке групе. Бројке које говоре о убијеним, рањеним и заробљеним побуњеницима нису онако велике као првих дана побуне у Дреници, што је и разумљиво. Побуњеничке групе биле су мање и избегавале су отворене сукобе са јединицама Прве и осталих бригада из састава 52. дивизије.

Свакодневним заповестима штабовима 46. и 52. дивизије, као и штабу Црногорске оперативне групе, који су их преносили на извршење својим јединицама, Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију није дозвољавао непријатељу да предахне нити да се извуче из обруча.

По Дневнику Оперативног штаба, односно према материјалу Историјске комисије ПК СКЈ за Косово и Метохију, „Период после ослобођења Косова и Метохије до завршетка рата“ борбе за уништење побуњеника и одметничких банди текле су овако:

11. фебруар 1945.

„Непријатељске банде су се налазиле на огранцима Копаоника, планине Чичевице и околине села Плитковић. Јачина око 2.000. Јединице 46. и 52. дивизије водиле су делимичне борбе са њима. Прва косметовска бригада била је делимично потиснута од стране непријатеља...”

12. фебруар 1945.

„Непријатељ се држао у блокади на планини Чичевици. На осталим секторима је био растурен у мањим групама. Пета

³⁹³ Тог дана бригада је ушла у састав 52. дивизије и у њеном саставу остала до краја рата.

³⁹⁴ АВИИ БП2 - рег I-I, Кут. 1412-Наређење штаба 52. дивизије.

косметовска бригада и бригада Народне одбране водиле су борбу са бандама на планини Чичевици. Непријатељ је био потиснут са предњих положаја".

13. фебруар 1945.

„Разбијене непријатељске банде налазиле су се на Чичевици и околини села Гадимља. Група бригада (црногорских) није водила борбу. 46. дивизија је претресла терен, 52. дивизија је водила борбу на Чичевици... Непријатељ је дезорганизован, избегавао је борбу." .

14. фебруар 1945.

„Непријатељ је посео и бранио село Кожнице са околином, а једна мања група налази се у околини села Жагарца. Група бригада (црногорских) није водила борбу, 46. дивизија такође 52. дивизија (четврта бригада) водила је борбу уз помоћ 24. дивизије, разбијала и ликвидирала непријатеља у околини села Кожнице. У борбу је ступила Пета косметовска бригада. Непријатељ је био потиснут а јединице су овладале селима: Кожница, Красомировци, Градица, али се у току ноћи непријатељ повукао у правцу села Кола."

Пре зоре тог дана једна група од око хиљаду одметника успела је да се са планине Чичевице извуче из обруча 52. дивизије и правцу шаљске општине, где је већ била ликвидирана одметничка групација Адема Воце. Код села Љупче нападе су је јединице 25. бригаде 46. дивизије.

Са том одметничком групацијом, 16. фебруара, како се види из Дневника Оперативног штаба, 25. и 26. бригада 46. дивизије поново су водиле борбе код села Ковачица, Бајгора и Баре, које су трајале 17 сати, одметници нису давали јак отпор већ су се по мраку разбежали.

Следећег дана, 17. фебруара, после краће борбе, одметници су углавном избегавали борбу, остаци ове групације вратили су се на Чичевицу.

За време покрета ове одметничке групације, јединице 52. дивизије бориле су се у Дреници оа преосталим одметничким групацијама, које су предводили Шабан Полуџа и Мехмед Градица (Четврта косметовска НОУ бригада је са њима водила борбу на планини Чичевици и у селу Градица, која је трајала пуна 24 часа. Одметници су успели да се пробију, а бригада је имала 10 погинулих и 7 рањених, одметници 25 погинулих).

„Јединице НОВЈ нису имале контакта с непријатељем, који се према непровереним подацима поново налазио на Чичевици" - записано је у Дневнику Оперативног штаба за 18. фебруара 1945. године.

19. фебруар 1945. године

„Непријатељ се поново појавио на сектору Ковачице. Јединице 52. дивизије водиле су борбу у околини села Кожнице

и Шупинце. Непријатељ је разбијен и растурен по читавом терену..."

20. фебруар 1945.

„Непријатељ непознате јачине налази се на планини Чичевици. Четврта косметовска бригада водила је борбу у околини села Кожнице и на Чичевици. Непријатељ је разбијен, али је успео да се повуче..."

Последњи сукоб са одметницима које су предводили Шабан Полуџа и Мехмед Градица, догодио се 21. фебруара 1945. године. Оба зликовца, са око још 60 одметника, блокирала су тог дана јединице Четврте косовско-метохијске НОУ бригаде у селу Трстеник, у Дреници. Борба је трајала 24 сата, а њен биланс је био: 29 одметника и Шабан Полуџа су убијени, а Мехмед Градица рањен, заплена су два тешка митраљеза, 3 пушкомитраљеза, један бацач и много другог ратног материјала. Остали одметници су успели да се извуку из обруча. У тој борби Четврта косовско-метохијска НОУ бригада имала је 15 мртвих и 21 рањеног. Тада је био тешко рањен у ногу и остао тешки инвалид командант 52. дивизије НОВЈ Петар Брајковић, први командант Прве косовско-метохијске НОУ бригаде.

Прва косовско-метохијска НОУ бригада учествовала је у свим борбама за уништење непријатеља до 17. фебруара 1945.

Пошто је, према наређењу Оперативног штаба, 52. дивизија извршила померање својих јединица, штаб ове дивизије упутио је тог дана Прву косовско-метохијску НОУ бригаду у Призрен и његову околину.

После ликвидације вође пубуне Шабана Полуџе, 52. дивизија није имала већих борби против побуњеника а, према оцени Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, ове побуњеничке, односно одметничке банде, „које су по својем бројном стању и војничким акцијама биле прерасле у војску", разбијене су и „углавном уништене". Остале су „групације разбијене по читавој територији Космета које се скривају у близини села и избегавају борбу и контакт са нашим јединицама".

Генерал-пуковник Саво Дрљевић, некадашњи командант Војне управе на Косову и Метохији и командант Оперативног штаба за НОВ и ПОЈ за Косово и Метохију, о борбама у Дреници каже:

„У разбијању те контрареволуције, која је мјестимично имала и своје слободне територије, нападала и заузимала градове (Гњилане, Урошевац, Стари Трг) и располагала са преко 15.000 побуњеника, биле су са наше стране ангажоване најмање четири дивизије и једна бригада - конкретно: 46. српска, 52. косметовска, Оперативна група бригада (1. бокељска, 6. црногорска и двије косметовске бригаде) и бригада КНОЈ-а. Повремено су још учествовале 24.

³⁹⁵⁾ АВИИ. К. 1412, бр. пер. 3-1.

српска, 41. и 50. македонска дивизија. Те наше снаге бројчано су одговарале снази наше Треће армије - преко 40.000 бораца. Оперативна веза ангажовања тих наших снага у том специфичном рату са завршеним операцијама (за ослобођење целе земље - прим. аутора) је у томе што је избијањем оружане побуне, контрареволуције спријечено да и оне учествују у тим операцијама према Загребу и Љубљани већ су се морале ангажовати на унутрашњем фронту" ...³⁹⁶⁾

Победа над побуњеницима постигнута је брзим интервенцијама јединица којима је командовао реорганизовани Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију, а то потврђује и податак да се од 10. фебруара до 10. марта 1945. само јединицама 52. дивизије предало 662, а у борбама је заробљено 99 одметника.

Чишћење терена око Призрена и Гњилана

Пре но што је примио наређење Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију о новом размештају 52. дивизије, њен штаб је наредио Првој косовско-метохијској НОУ бригади, 14. марта 1945, да на свом подручју „изврши детаљно чишћење терена и тотално уништење одметничких група и групица и њихових упоришта" и то тако што ће са једним батаљоном дејствовати правцем Доњице - Кабаш - Деловце-Муштутиште-Саврово-Сува Река, са другим батаљоном Призрен-Речане и даље уз Призренску Бистрицу до Горњег Села, ширећи се јужно и северно од Бистрице. Преостала два батаљона остала су на сектору Призрен-Жур ради извиђања терена.

Педесет друга дивизија добила је нови сектор за дејства против одметничких банди, Урошевац-Качаник-Гњилане,³⁹⁷⁾ па је Прва косовско-метохијска НОУ бригада прешла у Гњилане и његову околину.

Нови размештај јединица НОВЈ образложен је потребом боље контроле целокупне територије Косова и Метохије. Поново је наглашено да непријатеља треба сталним акцијама и крстарењем по терену присилити на предају и ликвидирати његов отпор.

Групе одметника су се и даље кретале ван насељених места, а поједина села, односно поједине породице у селима и даље су им пружале помоћ.

Иако потучен, непријатељ на Косову и Метохији и даље није мировао. Када је постало очигледно да су одметничке банде претрпеле пораз, када оне више нису представљале крупне оружане формације већ групицу бандита које су избегавале борбу и криле се по удаљеним крајевима Косова и Метохије, непријатељ је прешао на друге форме борбе. Тако је припадник завереничке

³⁹⁶⁾ „Завршене операције за ослобођење Југославије", ВИЗ, Београд, 1986.

³⁹⁷⁾ АВИИ, бр. рег. 24-1/4, К. 1411.

фашистичко-иредентистичке организације, Хаки Таха, убио 13. марта 1945. у Приштини, у згради где се налазило седиште Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију, Миладина Поповића, секретара Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију.

То убиство представљало је нови, тежак ударац народнослободилачком покрету и сређивању прилика на Косову и Метохији. Оно је потврдило да је непријатељ упоран, да наставља борбу на нов начин и да се служи свим средствима како би, распирујући националну мржњу међу народима на Косову и Метохији, и даље задржавао у области напетост, међусобно неповерење народа и спречио спровођење мобилизације и других мера нове народне власти.

Вест о убиству Миладина Поповића, кога су борци и Прве косовско-метохијске НОУ бригаде добро познавали и волели, болно је примљена у бригади. Делегација Прве косовско-метохијске НОУ бригаде присуствовала је у Приштини испраћају његових посмртних остатака и сахрани у Пећи.

На новом терену, после свега неколико дана боравка, из Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, дезертирало је 45 бораца албанске народности, које је предводио Лимон Тахири, водник једне чете. Дезертери су однели и један пушкомитраљез и придружили су се одметничким бандама које су се кретале по гњиланском срезу.

Пре тог догађаја утврђено је да је једна мања група одметника у партизанским униформама и са петокракама на капама, у току ноћи, знајући знаке распознавања, ушла у Урошевац, у време када се Прва косовско-метохијска НОУ бригада налазила у том у месту на маршу према Гњилану. Ту су одметници из ове групе имали контакте са неким новомобилисаним борцима - Албанцима у бригади. То су открили официри ОЗНЕ у Урошевцу и скренули пажњу штабу бригаде и Оперативном штабу. Поведена је истрага и вероватно из страха да не буду откривени, кривци су се одлучили на бекство из бригаде. Сличних дезертерстава било је тих дана и из других бригада (Треће, Четврте). Било је сигурно да одметници одржавају илегалне везе са појединим новомобилисаним борцима, па је, с тим у вези, била повећана будност у бригади.

Прва косовско-метохијска НОУ бригада је, према добијеном задатку, претраживала терен Жеговца, где се, према прикупљеним информацијама, кретала одметничка група од педесетак чланова, са капетаном Бајрамом на челу, као и на линији Пожарање-Радивојце-Пасјане. Претраживања су остала без већег успеха, јер су се одметници крили и избегавали сукоб са војним јединицама.

Миладин Поповић је, између осталог, присуствовао и формирању Прве македонско-косовске бригаде у селу Сливову, 11. новембра 1943, често се дописивао са руководиоцима и борцима, посећивао бригаду, слао јој поруке и др.

Штаб 52. дивизије, у наредби од 1. априла 1945,^{39х)} навео је да се на планини Жеговац налазе банде у јачини од 150 одметника, да њима руководе Бахтир Думица и Адем Главица и оне намеравају да се пребаце у околину Призрена како би се тамо повезале са другим одметничким групама. У вези с тим наредио је свим јединицама дивизије да од 1. до 4. априла изврше блокаду и претрес у планини Жеговац.

Ни та акција није дала очекиване резултате, јер су се одметници поделили на мање групе и кренули разним правцима. Тек 5. априла, дан по истеку предвиђене акције, Прва косовско-метохијска НОУ бригада пронашла је на планини Копиљачи, источно од Качаника, групу одметника. Једног је убила а остали су се разбежали.

Одмах затим, штаб 52. дивизије наредио је Првој косовско-метохијској НОУ бригади да је упути на планину Карадак, да блокира и претресе терен где су се кретале одметничке банде. Један батаљон ступио је у акцију 7. априла, а њему су се придружила и два батаљона Друге косовско-метохијске НОУ бригаде. Делови Трећег батаљона Друге бригаде пронашли су 11. априла одметнике, заробили четворицу, а остали су успели да побегну.

Пошто се на планини Жеговцу поново појавило око 300 одметника, штаб Прве косовско-метохијске НОУ бригаде примио је ново наређење да јединице распореди на источне падине планине Жеговац на линији Понеш-Доњи Ливоч-Брасаљце-Јабучина-Пар-теш-Радивојце.

Блокада и претреси овог терена трајали су до 23. априла. Тога дана делови Прве и Друге бригаде натерали су на предају 14 одметника, а Четвртој бригади су се предала 4 одметника. Следећих дана, 26. и 29. априла, јединицама Прве бригаде предало се пет одметника.

Оперативни штаб НОВ за Косово и Метохију наредио је 29. априла 1945. штабу 52. дивизије да јединице пребаци на просторију Србица-Вучитрн-Косовска Митровица, како би територија Косова и Метохије била боље контролисана, а јединице извршиле своје војне и политичке задатке у Области.³⁹⁹⁾

Прва косовско-метохијска НОУ бригада прешла је после 1. маја у Косовску Митровицу и њену околину, да врши пуну контролу сектора који јој је додељен, уз задатак: „потпуно уништење одметника и потпуно обезбеђење свих комуникација“. На том сектору бригада је дочекала завршетак рата.

Тих последњих дана, заједно са осталим јединицама 52. дивизије, борци Прве косовско-метохијске НОУ бригаде учествовали су у борбама против одметника: 7. маја 1945. убијено је седам одметника, а тада су у Колашину (ибарском) убијена 2 четника, од којих је Милосав Томовић био начелник четничке колашинске бригаде.

³⁹⁸⁾ АВИИ, К. 1412, бр. пер. 6-1.

¹⁾ АВИИ, К. 1411, бр. пер. 33-1/4.

Партијско-политички рад и војне акције за сређивање стања у области

Према јануарском плану, бригадни партијски биро требало је да одржи два организациона састанка и да подноси петнаестодневне извештаје о раду, батаљонски партијски бирои по три „организациона" и два „теоријска" састанка („Одлуке Другог заседања АВНОЈ-а" и „Рад партије у војсци").⁴⁰⁰⁾

Такви састанци били су, предвиђени и за партијске ћелије у свим четама.

Али с обзиром на ситуацију и задатке, тј. да бригада и батаљони неће бити окупљени на једном месту, у овом плану, за разлику од ранијих, није био предвиђен неки посебан политички рад (састанци, предавања, конференције и сл.) за целокупни састав бригаде или батаљона. Било је, међутим, према плану обавезно да се по четама одрже по три, а по водовима четири конференције са темама: „Суштина и значај наше политике братства и јединства", према чланку из „Борбе" од 10. децембра 1944; „Бугарски народ је пошао новим путем", према чланку у „Омладини" од 14. децембра 1944; „О одлукама АВНОЈ-а". Поред ове три теме била је предвиђена и четврта, „Критика и самокритика".

Овај план одређивао је и конкретне задатке: политичком комесару бригаде (три састанка са политичким комесарима батаљона), политичким комесарима батаљона (по три састанка са политичким комесарима чета и политичким делегатима водова и по два састанка са интендантима и санитетским референтима у четама батаљона), комесарима митраљеских чета (по четири састанка са политичким делегатима водова), руководиоцима санитетске службе у батаљонима) по два састанка са санитетским референтима по четама: први, о чистоћи и тифусу а други, о грипу као и о практичном спровођењу одлуке о прању веша, чистоћи, спавању и о јелу) и интендантима у батаљонима (два састанка са четним интендантима: први, о важности исхране наше војске и други, о смештају бораца по кућама, као и да сачине списак имовине у својим јединицама).

Планом нису биле предвиђене војне конференције за целокупни састав бригаде или за поједине батаљоне, већ само по четама

4(x) Сачувана су два документа која се односе на период када се Прва косовско-метохијска НОУ бригада налазила у Дреници (крај децембра 1944 - средина фебруара 1945): „Белешке митраљеске чете III бат. I Космет бригаде за време борбе у Дреници од 2. I 1945. године" (закључно до 4. IV 1945.) које је о свом раду и састанцима на којима је присуствовао писао Милорад Софтић, помоћник политичког комесара митраљеске чете у Трећем батаљону Прве косовско-метохијске бригаде) и уступио их аутору ове књиге на коришћење и „Извештај о раду СКОЈ-а у I-ој КОСМЕТ-овској н.у. бригади" од 5. II 1945. године који је у име Бригадног комитета СКОЈ-а написао Света Вучић, тадашњи руководиоца СКОЈ-а бригади, само делимично пружају слику о партијско-политичком раду у бригади на терену тих дана.

(по три) и водовима (по четири) конференције у оквиру тог „војног рада“. Команданти батаљона били су обавезни да одрже по три састанка са командирима чета и водницима, као и четири састанка са десетарима и водницима.

Кандидатима за чланове КПЈ требало је, у јануару 1945. године, да се одржи предавање о Партији и раду чланова Партије.

Месечни план за јануар године предвиђао је и ове послове:

- да се одмах утврди бројно стање у батаљонима (свакодневно су придлазили нови борци);

- да неписмени науче десет слова, они који су научили ћирилицу да науче десет слова латинице. „Шиптари да науче првенствено латиницу, па онда ћирилицу“;

- онамо где не постоје, да се формирају секције (културно-просветна - прим. аутора) у батаљонима и да се чланови секције активизирају;

- да се одрже два предавања по водовима: „О постанку земље“, „О чистоћи и пегавом тифусу“ (тифуса није било у војсци, већ на терену);

- да се припреми програм за приредбу од 10. јануара 1945. године;

- да се сваког дана читају чланци (из новина) „било по водовима, било по четама, само се мора читати“.

Посебан део плана за јануар односио се на рад СКОЈ-а у бригади: бригадни комитет СКОЈ-а био је дужан да одржи три „организациона састанка“, батаљонски бирои СКОЈ-а по три „организациона“ и три „теоријска“ састанка, четни активи СКОЈ-а такође по три „организациона“ и „теоријска“ састанка (теме за „теоријске“ састанке: „Организација СКОЈ-а у војсци“, „Народни херој Иво Лола Рибар“, „Светско омладинско веће“).

На састанцима актива СКОЈ-а требало је да се одржи према плану по три састанка, програм рада налагао је да се на прва два прорађује материјал „Шта треба да зна сваки Скојевац“, а на трећем да се говори о народном хероју Иви Лоли Рибару. На састанцима у оквиру десетина или водова било је обавезно предавање „Омладина Совјетског Савеза у отаџбинском рату“, а да се за два друга предавања пронађу теме из штампе.

Нема неких посебних извора на основу којих би се могло пратити извршење овог плана за рад у бригади у јануару 1945. Међутим, на основу сачуваних „Бележака“ Милорада Софтића може се видети како је овај план спроведен у митраљеској чети Трећег батаљона, с тим што се партијски, политички, скојевски, војни и остали рад у овој митраљеској чети није битније разликовао од рада у другим четама из састава Прве косовско-метохијске НОУ бригаде.

У прво време боравка у Дреници, када се претраживао терен и када је само долазило до ситнијих „чарки“ са мањим групама

одметника, партијске ћелије митраљеске чете одржала је ове састанке:

„2. I 1945: дневни ред: 1) Распоред рада, 2) Евентуалије. Одржан је организациони састанак на коме се говорило и о раду Партије у војсци. На овој конференцији (састанку) примљен је за члана Партије друг Милорад Савчић а предложени су другови за Партију Раде Јањић и Никола Трајковић.”

12. I 1945: Дневни ред: 1) Реферати о раду и 2) Евентуалије. Одржан је организациони састанак на коме је поднет реферат о раду.

19. I 1945: дневни ред: 1) Теоретски рад, 2) Евентуалније. Одржан је теоретски састанак јединице ћелије четне који је био посвећен одлукама II заседања АВНОЈ-а.”

О раду са кандидатима Милорад Софтић је записао да је са њима одржан један „теоретски” састанак, на коме се говорило „О Партији као авангарди пролетаријата” и други, на коме је за кандидата за члана Партије примљен Димитрије Вујовић. На њему је говорено „о познавању дужности и шта треба да зна један кандидат...”

Уз забелешку о овом састанку, Милорад Софтић је навео и имена члана Партије из те ћелије: Душан Папић, Никола Јакшић, Милорад Албић (поред овог имена дописано је „остао је у болници у Пећи”), Милорад Софтић и Ђоко Сојевић, као и имена кандидата за чланове Партије: Никола Трајковић, Димитрије Вујовић и Алберто Фераро (за њега је додато да је пребачен у „железничку чету”).

Уочи почетка већих окршаја у Дреници, са састанка који је одржан 20. јануара 1945. (дневни ред: 1. Реферати о раду, 2. Организациона питања, 3. Евентуалије) забележено је да се дискутовало о кандидатима за чланове КПЈ, да је одлучено да се тројица кандидата - Раде Јањић, Димитрије Вујовић и Никола Трајковић - могу иримити у КПЈ (то им је саопштено на следећем састанку, 22. јануара 1945), да су одржана четири четне и једна конференција по водовима: „О шовизизму”, „Како треба водити наше руководство” „Односи наше војске према народноослободилачким одборима и народу” (Уз ову тему напоменуто је да су на конференцији истицани лоши примери, као покушај једног борца да за себе узме новац, а другог да узме капут) и „Последња стрељања на Бањици и стрељање 6.500 људи на јеврејском гробљу у Земуну”. Конференција, која је одржана по водовима, имала је тему „Аутономна Војводина, пример односа народа у новој Југославији”. Записано је да је после овог предавања „било дискусије”.

На том партијском састанку разговарало се и како је у међувремену протицао „војни рад” у чети. Одржане су две четне конференције: прва „О блокади насељених места, претресу насељених места и борбе код насељених места”, том предавању присуствовао је

командант батаљона и било је дискусије; а друга, четна конференција „О стражама - шта је дужност стражара, каквих стража има и о дужности стражара за време узбуне”.

Изведена су „два егзерцира” (један пешадијски а други „са коњима”). Оцењен је и рад санитетског референта („сваки дан обилази одељење - агилан у раду, за рад се интересује”), као и рад интенданта („стара се да ли је храна добра, за обућу се стара, активан је”).

У погледу рада са народом каже се да је одржана конференција у селу Доње Преказе, на којој је говорено „О прошлим ратовима и о данашњем рату и о народноослободилачкој војсци”.

Поред тога, Милорад Софтић је забележио да је 21. јануара одржан и „теоретски састанак скојеваца”, на којем је прво извршено „пропитивање” из првог дела (материјала) „Шта треба да зна сваки скојевац”, онда је читан други део тог материјала, а затим чланак „Омладина Совјетског Савеза у отаџбинском рату”. У „Евентуалијама”, је предложено да се на идући састанак СКОЈ-а позову Станислав Ђулафић, Милан Чавић, Енвер Керовић и Радомир Стефановић.

У свесци се налази и податак да је „организациони” састанак СКОЈ-а одржан 29. јануара 1945, са дневним редом: 1. Реферат о раду и 2. Евентуалије.

У „Белешкама” су наведена и „задужења” чланова КПЈ у чети на састанку ћелије који је одржан 22. јануара 1945: за четни хор (Пера Лукић), за писменост (Раде Јањић), за набављање и читање чланака из штампе (Душан Рвовић), за приредбе (Раде Савичић), за СКОЈ (Димитрије Вујовић).

Милорад Софтић, писац „Бележака”, написао је да је одржао у чети предавање „О постанку земље” (23. јануара).

На наредном партијском састанку (23. јануара 1945, дневни ред: (1 - Примање у чланство Партије, 2. Дужност члана Партије, 3. Евентуалије, 4. Подела рада,) извршена је нова подела рада у ћелији, у којој је и даље било пет чланова КПЈ (неки чланови КПЈ из ове ћелије отишли су у друге јединице и на друге задатке): за рад партијске јединице и политички рад - Милорад Софтић, за културно-просветни рад - Раде Јоњић, за „војни рад” - Ђоко Рашић, за рад са кандидатима - Ђоко Рашић, са васпитном групом - Никола Трајковић, за агитпроп - Никола Трајковић.

Из „Бележака” се види да је четна конференција „О чистоћи и тифусу” одржана 26. јануара 1945, а да је чланак „Јединство јужних Словена-јемство мира на Балкану” („Борба 5. јануар 1945.) прочитан у чети 27. јануара 45.)

Као што се могло и очекивати, у време када је Прва косовско-метохијска НОУ бригада свакодневно водила борбе, од последње седмице јануара до друге седмице фебруара 1945, у „Белешкама” Милорада Софтића није ништа записано, јер није ни било времена.

Прва следећа информација је од 10. фебруара и односи се, како је накнадно објаснио Милорад Софтић аутору ових редова, на састанак партијског бироа III батаљона, на којем се разговарало како по четама тог батаљона треба обавити анализу борбе са непријатељем и о пробоју непријатеља на сектору тог батаљона 7. фебруара, када су, како је већ речено, била потпуно прегажена и побијена два вода једне чете овог батаљона (остао је жив само командир једног вода, Милан Бабић).

У „Белешкама“ је наведено да треба извршити анализу тек извршених борби у четама:

„Истаћи најважније рђаве и добре стране у току ове борбе. Истаћи због чега су уништена она два вода. Слабо нишањење - не узима се одстојање са нишанским справама. - Грешка је до командира и водника што не показују и војницима како се нишани. - Неодржавање везе у борби. - Истаћи примере морала добрих другова. - Истаћи као пример Милету Зоговића и истаћи (једна реч нејасна) слаб морал у јединици - Трошење муниције доводило нас је у критично стање“.

Други део: о поздрављању и односу према старешини.

Затим следи обавештавање о „политичком раду“: „краљ и његов испад по питању споразума Тито-Шубашић“ и „Понашање према народу.“

О партијском раду „Да се проради кратки курс“, а за културно-просветни рад: „Самоиницијативно наћи материјал а то исто речено је и за рад СКОЈ-а.“

Наредног дана '11. фебруара 1945, записано је о „Организационом састанку јединице“, тј. дневни ред састанка: 1. Анализа последње борбе, 2. Подела рада, 3. Евентуалије.

На четној конференцији извршена је анализа последње борбе, а из „Бележака“ се види да су том приликом у чети постављена следећа питања: „Да ли је била обавештена IV бригада да треба да држи онај фронт што смо ми држали? - Да ли је имао у виду командант да ми не можемо да одржимо тај положај? - Зашто су упутили митраљеску чету у правцу непријатеља?“

Накнадно, на захтев аутора ове књиге, Милорад Софтић објаснио је зашто је на четној конференцији било постављено ово питање:

„Митраљеска чета се у то време (тј. приликом борбе 7. фебруара када се део снаге непријатеља пробио из обруча кроз редове III батаљона) налазила недалеко од положаја, спремна да сваког тренутка ступи у борбу. И у јеку најжешће борбе, добили смо наређење преко курира да одмах кренемо. Кад смо дошли до штаба батаљона, заменик команданта батаљона, Јово Зораја, показао нам је место где треба да заузмемо положај и отворимо ватру. До тог положаја било је потребно спустити се низ једну страну брда око 200 метара, затим прећи раван простор око

педесетак метара и онда се попети из другу страну брда, око 200 метара. Кад смо се већ пели уз ону другу страну, чуо сам Јову Зорају да из свег гласа виче: 'Миле! Миле! Окренуо сам се и видео да ми махањем руком показује да се одмах вратимо - то је стално руком енергично захтевао и ми смо окренули коње и почели да се спуштамо... Одједном је на нас отворена пушчана ватра... Настала је паника у чети када су куршуми почели да фијучу изнад и око нас...

... Шта се у ствари збило? Заменик команданта батаљона, Јово Зораја, приметио је да су непријатељски војници - побуњеници и одметници - већ пробили наше положаје и навалили правцем где ми треба да изиђемо. Схватио је да би нас све живе похватили и побили, јер би било немогуће да се супротставимо тој руљи која је текла као река. Док смо се пењали уз страну, они су горе изнад нас већ пролазили и ми бисмо једноставно упали у њихове руке. Заменик команданта батаљона је све то добро видео и оценио па је почео руком да нас позива... Да је слао курира, било би већ касно... Није изговорио ни једну реч... Да је викао 'Враћајте се,' или само 'назад!' непријатељ би чуо и схватио шта се догађа и не би му било тешко да нас побије...

... Кад су неки другови, гонећи непријатеља, пролазили преко тог места, рекли су да су видели шездесетак побијених побуњеника. Ја у то не верујем јер да су тако гинули, они би легли или бежали а они су се и даље полако кретали што значи да их наши меци нису много узнемиравали...

... Зато је на састанку батаљонског бироа 10. II 1945. године и речено да се приликом анализе борбе укаже да је испољено и 'слабо нишањење', и да командири не показују војницима како се нишани, како се подешавају нишанске-справе, и др."

У другом сачуваном документу - „Извештај о раду СКОЈ у 1-ој КОСМЕТ-овској НУ бригаду"⁴⁰¹⁾ који је написао Свето Вучић, руководилац бригадног комитета СКОЈ-а, интересантне су констатације које су изнете на самом почетку: „међусобни односи омладинаца у бригади су добри, радом СКОЈ-а продубљено је јединство шиптарске, српске и македонске омладине у бригади. То се види по томе - пише у овом извештају - што се бригада налазила у борби а дезертерства из бригаде (ако се наравно изузме IV Омладински батаљон) скоро није било, док је месец дана раније било више случајева дезертерства".⁴⁰²⁾

У том извештају се наводи да су се Скојевци у борбу у Дреници показали доста добро.

Индиректно, тај извештај показује у каквим су условима тада налазила и борила Прва косовско-метохијска НОУ бригада у Дреници. У делу извештаја о културно-просветном раду омладине

^{41,1)} Архив ЦК СКОЈ-а - 1945/41.

⁴⁰²⁾ Исто.

и СКОЈ-а помиње се и недостатак хартије, па због тога „ликвидација неписмености није могла да се спроведе као што треба”, (у јануару је у I батаљону, од 90 неписмених, научило да пише 62 борца).

На „пољу хигијене” осећа се активност скојеваца - каже се у извештају - „али су сметње велике. Борба, положај, немање везе, хладноћа - сви ови чиниоци утичу да вашака има још... Физикултура се упражњава сваког дана. Наступања, отступања, маршеви даноноћно...”⁴⁰⁴⁾

О „раду на терену” пише да су постигнути „извесни резултати”, да се координира рад војске и позадине: „СКОЈ из војске потпомагао је организацију на терену, одржане су конференције омладинске у 15 села. Присуствовало је од 15-20 омладинаца. Конференције су успеле... Рад на овом пољу ометан је од Шабана Полуже...”

У извештају је речено да се у току месеца могло урадити више, али то није постигнуто јер су батаљонски комитети СКОЈ-а били промењени у јануару два пута (стари руководиоци СКОЈ-а прелазили су на дужности комесара и командира, а из бригаде је у току јануара отишло преко 180 најбољих скојеваца - од чега за ОЗНУ, односно бригаду Народне одбране 137). У јануару је погинуло 20 скојеваца из бригаде, а исто толико их је било рањено.^{41):)}

Као слабост у раду наведено је да Скојевцима недостаје „самоиницијатива, не сналазе се”, а као пример несналажења поменуто је да је у једној чети III батаљона, у току борбе изгинула команда чете, а чета се повукла са положаја јер није имао ко да командује. „После тога актив СКОЈ-а је одржао састанак и закључили су да нису требали да дозволе да се чета повуче са положаја. Значи да је било самоиницијативе код Скојеваца, чета се не би повукла”.

Рад СКОЈ-а и стање у тој организацији у појединим батаљонима (у бригади је тада било укупно 335 скојеваца и још 257 омладинаца са којима су скојевци радили) Свето Вучић је у свом извештају овако оценио:

У I батаљону рад тече „доста добро”, интересовање Скојеваца је „доста велико”, у СКОЈ-у није било недисциплине, у јануару су постигнути „добри резултати” у описмењавању, односно у ликвидацији неписмености, „шовинизма код скојеваца нема”, док се код извесних партизана појављује, углавном према народу. Другарство је, развијено, „особито према новим друговима Шиптарима који долазе у СКОЈ”.

У II батаљону рад, такође, „иде доста добро”, а руководиоци актива „политички слабо стоје”. Скојевци су се у борби добро

⁴⁰³⁾ Исто.

⁴⁰⁴⁾ Архив ЦК СКОЈ-а 1945/31.

⁴⁰⁵⁾ Исто.

⁴⁰⁶⁾ Архив ЦК СКОЈ-а 1945/31.

показали. Било је свега два случаја слабог држања у борби. Постигнути су најбољи резултати у брзини склапања и разклапања оружја. Шовинизма нема. „Скојевци - Шиптари су се у борби показали доста добро“.

У III батаљону било је застоја у раду до 14. јануара, али је то надокнађено у другој половини јануара. „Дисциплина и другарство доста добро“. У овом батаљону примљено је највуше Албанаца у СКОЈ (из „бележака“ Милорада Софрића види се да су у митраљеској чети III батаљона у СКОЈ примљени: Азем Јаха, Дервиш Дика, Смаил Луш, Јусуф Дика, Енвер Карош и др.). Иначе, и у овом батаљону Скојевци су показали „велико интересовање“ за рад, учествовали у дискусији на конференцијама, а Скојевци Албанци такође су показали „велико интересовање за политичко уздизање.“

Најзад, у Пратећој чети, према овом извештају, стање је у почетку било „доста слабо“, али је у току јануара рад „напредовао... нарочито на културно-просветном пољу“, обухваћена је сва омладина, „у СКОЈУ дисциплина је порасла, руководилац је неискусан али се оспособљава за рад...“^{4,7)}

И у овом извештају наведени су подаци о одржаним састанцима, који су били предвиђени месечним планом рада у бригади:

„Бригадни комитет је одржао три организациона састанка. Батаљонски комитети СКОЈ-а одржали су по три организациона и три теоријска састанка. На теоријским састанцима прорађен је материјал који је био предвиђен у плану. Нарочито је прорађен материјал 'Организација СКОЈ-а у војсци'. Руководи[оци] актива су добили јаснију слику о раду СКОЈ-а... Такође су и сви активи по четама испунили план. Неки активи су одржали и више састанака него што је било предвиђено у плану (I батаљон). Одговорност код скојеваца је повећана и Скојевци почињу да извршавају задатке.

Дисциплина унутар СКОЈ-а доста добра. Политичка уздигнутост скојеваца је повећана прорадом материјала, 'Шта треба да зна сваки Скојевац...!'

... У погледу рада и увлачења Шиптара у СКОЈ постигнути су добри резултати - у току овог месеца примљено је 59 Шиптара омладинаца у СКОЈ - омладинци Шиптари показују велико интересовање за рад...

... Са омладинцима ван СКОЈ-а такође се ради. У бригади нема ни једног омладинца који није обухваћен у водној васпитној групи (тј. у четном воду), Скојевци су покретачи рада у тим групама. На тим састанцима (тј. у васпитним групама по водовима) се проређују извесни чланци и дискутује се о

⁴⁰⁷⁾ Архив ЦК СКЈ, 1945/31.

политичкој ситуацији. Такође већина омладинаца има воље за политичко уздизање.

... У војном погледу се такође радило. Организовано је такмичење у брзини склапања и расклапају „шарац“ за 1 минут а неки и за 45 секунди. Један омладинац (из) II батаљона за један минут склапа и расклапа тешки митраљез...⁴⁰⁸⁾

Борбе у Дреници и у неким другим крајевима Косова и Метохије су се наставиле, али против мањих групација побуњеника и одметника, јер су оне најкрупније биле разбијене и принуђене на повлачење и дефанзиву.

И ове нове борбе биле су тешке, ако не и теже од оних вођених крајем јануара и почетком фебруара 1945, јер су се групе побуњеника и одметника брже кретале, пребацивале са једног на други терен, бирале положаје на којима ће прихватити борбе, а уз све то и даље су имале подршку дела становништва на терену којим су се кретале.

Прва косовско-метохијска НОУ бригада прилагођавала се великим променама до којих је дошло на Косову и Метохији.

Политички задаци у јединицама 52. дивизије овако су формулисани: „Интензиван војно-политички рад у јединицама. Уздизање и јачање органа народне власти. Свестрана помоћ војно-позадинским властима постојећим органима народне власти. Интензиван политички и културни рад међу народом а нарочито међу шиптарским живљем. Нарочито обратити пажњу на правилан однос према народу и не дозволити и најмањи самовољни иступ у том погледу.“⁴⁰⁹⁾

У Првој косовско-метохијској НОУ бригади, развијао се војни и политички рад у јединицама и у народу, на терену на којем се налазила на основу овог и других наређења и директива које су штаб бригаде и партијска организација добијали.

Штаб бригаде имао је задатак да спроведе нову организацију бригаде, да среди њене редове, изучава искуства из борби у Дреници, појачава војну обуку новог људства, да бригаду у војном погледу подигне на нови, виши ниво.

Војна обука спровођена је у изузетно тешким условима. Већи део борачког састава представљали су нови борци, а учествовали су у сталним, скоро свакодневним акцијама против одметничких банди које су спречавале нормализацију политичког и привредног живота у области. Смештај, исхрана, одећа и обућа бораца, чак и њихово наоружање, нису били задовољавајући. Савлађујући те и друге недаће, војни руководиоци користили су сваки слободан тренутак да борце науче војној вештини, у чему су постизани добри

⁴⁰⁸⁾ Исто.

^{4,141} АВИИ. к. 1411, бр. рег. 33-1/4.

результати. Користећи знање које су стекли као и искуства својих старешина у претходним борбама, борци су се боље кретали, користили заклоне, ефикасније користили муницију и, што је било од посебног значаја, мање страдали. Непријатељским елементима на терену ипак је повремено полазило за руком да се повежу са појединим борцима - Албанцима из бригаде, лажима и разним примамљивим паролама успевали да их заведу, користили су их као своје оруђе у спречавању нормализације живота и у гњиланском срезу и у целој области.

То је бригаду још више обавезивало на организован и широк политички рад. Требало је и борцима и народу пре свега објаснити зашто је на Косову и Метохији била заведена Војна управа и проанализирати држање бораца у борбама у Дреници, односно њихово политичко деловање у изузетно тешким условима бригаде у целини и сваког борца појединачно. У партијским и скојевским организацијама требало је испитати држање чланова КПЈ и СКОЈ-а. То је било утолико потребније што су у борбама понекад страдали и невини људи, па чак жене и деца, паљене су куће, предузимане непопуларне репресивне мере да би се на терену савладало безвлашће, повратио мир и нормалан живот.

Упоредо са тим, чланови КПЈ и СКОЈ-а у бригади морали су да тумаче и нове мере, које су уследиле после увођења Војне управе, а чији је циљ био дефинитивна победа над снагама контра-револуције на Косову и Метохији. Морало се реаговати и на оне акције које су предузимали издајници и остали реакционарни елементи, који су настојали да и даље одрже стање напетости, развијали шовинизам и свађу међу народима на Косову и Метохији.

Партијска и скојевска организација користиле су писмо Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију поводом завођења Војне управе, које је било упућено свим сремским комитетима КПЈ за Косово и Метохију и партијским организацијама у војним јединицама које су се налазиле у Области.

Тако је почео да се остварује задатак да се у што краћем року сви чланови КПЈ и СКОЈ-а у војсци обавесте о завођењу Војне управе на Косову и Метохији, о разлозима због чега је она заведена, у чему је њен значај, како би после тога могли борцима у јединицама и народу на терену правилно да објасне све што је везано за њено увођење.

У писму Обласног комитетат КПЈ за Косово и Метохију детаљно је описана ситуација у Области, која је настала после ослобођења до завођења Војне управе. То је било од велике користи да би се борцима и народу поновило и објаснило шта се све дешавало на Косову и Метохији.

Издајници албанског народа, указано је у писму, наставили су и после ослобођења своју издајничку работу, па су, између осталог, настојали да се повежу се четничким бандитима, издајницима

српског и црногорског народа. Користећи околност да је велики део Албанаца био заведен на разне начине и учествовао у борби против народноослободилачке војске, издајници и остали реакционари плашили су их да је Народноослободилачка војска Југославије дошла на Косово и Метохију да им се освети. Томе су ишли у прилог и иступи четничких јединица према Албанцима. Због спорности у развијању народноослободилачке борбе у претходном периоду и низа слабости народноослободилачког покрета у Области после ослобођења, велики део територије Косова и Метохије није се налазио под контролом јединица Народноослободилачке војске нити је био приступачан политичким радницима, па су непријатељи народноослободилачке борбе несметано вршљали по терену.

Због свега тога на Косову и Метохији је била тешка ситуација. Банде које су организовали немачки официри и њихове слуге биле су бројне, угрожавале су јединице Народноослободилачке војске и спречавали их да овладају целом територијом. У таквим условима ни народноослободилачка власт није могла правилно да функционише. Издајници су све више тровали односе међу народима на Косову и Метохији, а албански и српски реакционари, ради вођења борбе против народноослободилачког покрета, већ су били успоставили политичку и оружану сарадњу - написано је у писму Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију.

Оцењујући војну и политичку ситуацију на Косову и Метохији, Врховни штаб НОВ и ПОЈ, речено је даље у овом Писму, донео је одлуку да се на Косову и Метохији заведе Војна управа, са задацима: потпуно уништење банди, учвршћење и чишћење од непријатељских елемената органа народне власти, разбијање шовинизма и спровсфење мобилизације за Народноослободилачку војску Југославије, кажњавање свих који остају у редовима банди после рока који буде одредио Оперативни штаб НОВ и ПОЈ за Косово и Метохију. Војна управа треба да створи много повољније услове за даљи развитак народноослободилачке власти, а партијским организацијама у Области да олакша да остваре своје задатке: стварање братства и јединства, политичко подизање маса, пружање веће помоћи фронту.

Из тога су произашле и обавезе чланове Партије и СКОЈ-а на терену и у војсци: да помажу спровођење одлука Војне управе, да подижу њен ауторитет у народу, да објашњавају да завођење Војне управе не значи укидање народноослободилачких одбора, односно престанак њиховог рада, већ подстрек да се појача и тако помогне Војној управи. Није се смело дозволити - истакнуто је у писму Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију - да завођење Војне управе одврати пажњу партијских и других организација на терену и у војсци од њиховог уобичајеног свакодневног рада. То је важило и за органе народне власти, Јединственог народноослободилачког

фронта омладине, АФЖ-а. Војна управа ће постићи пуни успех ако се све масовне антифашистичке организације претворе у најактивније помагаче Војне управе, да би она што пре извршила своје задатке и тако била привременог карактера.

Став овог писма да партијско чланство треба да обрати пажњу специфичним условима у Области те да се не понове грешке неодговорних елемената из појединих војних јединица према народу, а таквих случајева је било када се енергично сузбијала контра-револуција у Дреници и другим крајевима, поелужио је за свестрано разматрање протеклих борби у Дреници те за критичко преиспитивање појединих поступака према народу у том крају.

У писму Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију биле су набројане такве грешке: случајеви премлаћивања, рђавог поступања са заробљеницима и према народу, самовољно присвајање имовине, паљење кућа и др.

На састанцима у јединицама Прве косовско-метохијске НОУ бригаде је констатовано да су борци поступали сходно условима у којима су се налазили и борили, да често ни положај јединица нити дејство непријатеља нису дозвољавали да се тог момента испита сваки поступак сваке мање јединице или сваког појединог борца. Било је утврђено да су куће биле паљене јер се из њих пружао отпор или су се налазиле непосредно уз куће из којих се пуцало на борце народноослободилачке војске Југославије.

У борби против непријатељских банди било је и екцеса, па су уз кривице понекад стардали и невини Албанци, њихове куће и имовина, и поред настојања комуниста и војних и политичких руководилаца у јединицама које су биле ангажоване у борбама за ликвидацију побуде у Дреници да то спрече.

У бригади се много дискутовало о овом конкретном случају:

Да би се Албанцима у Дреници објаснили циљеви народноослободилачке борбе и коме служе одметници који су устали против народне власти - још док су се борбе у Дреници водиле - група истакнутих Албанаца, међу којима се налазио и Асим Љужа, некадашњи народни посланик у Дреници (изабран на листи Милана Стојадиновића децембра 1938) уз сагласност, односно одобрење, највиших форума народноослободилачког покрета у Приштини, кренула је у Дреницу. Док су људи из групе обављали овај посао и позивали побуњенике да прекину борбу и да се предају, за време посете штабу јединице која је водила борбу против одметника, на прагу куће у којој се налазио штаб те јединице, од непознатих нападача био је убијен Асим Љужа.

То убиство није расветљено, али нанело је велику штету народноослободилачком покрету и сређивању прилика и у Дреници и на Косову и Метохији уопште.

Сигурно је утврђено да борци Прве косовско-метохијске бригаде нису имали никакве везе са овим случајем.

Веома важан задатак у том периоду било је и објашњавање садржаја прогласа Оперативног штаба НОВ и ПОЈ за Косово и Метохију од 15. фебрура 1945, који је био упућен становништву Косова и Метохије - Албанцима, Србима и Црногорцима.

На почетку овог прогласа истакнуто је да су слуге фашистичког окупатора и после ослобођења Косова и Метохије наставили стару политику, с намером да сачувају своје главе и продуже живот својих господара те да у новим условима продуже да обмањују масе на нов начин.

Пошто је наведено да је уништење окупатора и његових слугу само питање дана, становништво Косова и Метохије је позвано да пружи све од себе да би се уништили сви који својим радом ометају нормалан живот у новој држави, да такве терају од својих кућа и не дозволе им да својим смицалицама навуку против себе јединице Народноослободилачке војске, те да становништво свим средствима помогне привременој Војној управи да што пре изврши задатак који јој је постављен.

„Оперативни штаб НОВ за Косово и Метохију, који ће повести енергично чишћење наших крајева од бандита, зна да су бандити успели да натерају претњама, преварама и лажима у извесним селима један део народа за борбу против нас. Стога ми позивамо све такве, све оне који су заведени и налазе се сада у одметништву да се надаље до 10. марта (1945) са оружњем пријаве нашим јединицама па ће им бити опроштено. Сваки онај који се после овог одређеног рока и даље задржи у одметништву, који и даље буде распиривао мржњу међу вама, без обзира био он балиста или четник, сматраће се народним непријатељем, па ће и искусити казну која следује сваком народном непријатељу”.

После тога у прогласу је био позив Албанцима, Србима и Црногорцима да помогну Оперативном штабу у акцији за што брже уништење бандита, „који вам сметају да уживате пуна права у нашој новој Демократској федеративној Југославији”, да се још више одазову мобилизацији за Народноослободилачку војску Југославије, да ту војску, „која је оличење братства и јединства наших народа”, још више ојачају, те да се земља што пре очисти од фашистичких окупатора.

Тако су сви борци Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, а посебно политички руководиоци у бригади, били „наоружани” основним ставовима о значају и задацима Војне управе, о потреби остваривања циљева Војне управе и о начину њиховог спровођења, нарочито у погледу дефинитивног разбијања балистичких банди и остатака четничких бандитских група.

Позив Оперативног штаба НОВ и ПОЈ за Косово и Метохију на предају до 10. марта свима који су били заведени и учествовали у борби против НОВ Југославије, имао је посебан значај за

политичку активност свих бораца Прве косовско-метохијске НОУ бригаде на терену. Они су били тумачи овог прогласа у свим селима кроз која су пролазили.

Из свих крајева Косова и Метохије пристизали су подаци о предаји одметника. Њихово предавање наставило се и после истека рока који им је одредио Оперативни штаб и у марту, априлу, мају, па и касније. Поступак према одметницима који би се предавали био је хуман, пуштани су кућама или су упућивани у војне јединице ако су припадали годиштима која су подлежала мобилизацији, па је и то подстицало њихову предају.

Према извештају који је Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију упутио Генералштабу Југословенске армије,^{410*} од 10. фебруара до 15. априла 1945, оперативним јединицама НОВЈ на Косову и Метохији предало се 1.078 лица, била су ухваћена 264, а командама места и подручја предало се 609 одметника, што је представљало велики успех Војне управе и Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, као и осталих организација НО покрета на Косово и Метохију. У истом периоду јединице НОВЈ на Косову и Метохији у борбама са одметничким бандама имали су 52 мртва, 117 рањених и око 700 дезертера, од којих се приличан број накнадно вратио у своје јединице.

У „Кратком прегледу увођења Војне управе на Косову и Метохији“ наводи се да су 15. маја 1945. до краја рата, оперативне јединице на Косову и Метохији убиле 424, раниле 333, похватале 909, предало им се 1.274 одметника док су позадинске јединице Војне области на Косову и Метохији за то исто време убиле 446, раниле 348 одметника, ухватиле 955, а предала су се 2.035 одметника. У том периоду јединице НОВЈ имале су 95 погинулих, 171 рањеног, а дезертирало је 711.

У тако побољшаним условима у Области, партијске, скојевске, као и остале организације народноослободилачког покрета, а у томе су им помагале партијске и скојевске организације из војних јединица - приступиле су одлучније свим оним задацима за што боље организовања позадине (мобилизација, реквизиција, обнављање привредног, политичког и културног живота и др.) како би се на тај начин пружила што ефикаснија помоћ фронту и убрзало ослобођење целе земље.

У то време све војне јединице на Косову и Метохији најтешње су сарађивале са органима народне власти и са партијским и другим политичким организацијама на терену. Тако је и Прва косовско-метохијска НОУ бригада, поред ангажовања у борбама против одметничких банди, била је повезана са партијским организацијама на терену на којем се налазила (Призрен, Гњилане, Косовска Митровица), са масовним организацијама и органима народне власти и пружала им помоћ и у политичком раду у масама и у спровођењу

⁴¹⁰⁾ АВИИ, к. 1411, бр. рег. 2-5.

мобилизације, у организовању свестране помоћи фронту преко обнове привредног и културно-просветног живота.

После убиства Миладина Поповића, Обласни комитет КПЈ за Косово и Метохију упутио је писмо свим среским партијским комитетима, са чијом су се садржином упознале партијске организације у војним јединицама, па и партијска организација Прве косовско-метохијске НОУ бригаде.

Приликом упознавања са садржајем овог писма, у партијској организацији бригаде нарочито се указивало на небудност према непријатељу,⁴ која се, како је речено, не отклања енергично нити са довољно марљивости и озбиљности. Непријатељ је војнички разбијен-подвучено је у писму - али не и сасвим дотучен, па путем алармантних вести и лажних парола-уноси узбуну, позива народ да скрива оружје, да се не одазива мобилизацији која је у току и тако „ради пуном паром“, (У Ђаковици је тада дошло и до демонстрација против мобилизације које су биле дело непријатеља - наведено је у писму).

Партијско чланство и на терену и у војсци упозорено је да непријатељ није политички потпуно раскринкан, те да партијске организације нису довољно радиле у том правцу. „Непријатељ је понегде чак успео да се вешто маскира у органима народне власти, пре свега у сеоским народноослободилачким одборима“ - речено је у Писму. Партијско чланство је позвано да ради како би се органи власти што пре очистили од непријатељских и других сумњивих елемената. Препоручено је да се то обавља демократским путем, преко конференција на којима ће се конкретним чињеницама демаскирати они који се избацују из Одбора, а не да се смењивање изврши преношењем директиве вишег форума, како се до тада најчешће поступало.

Посебан део писма Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију посвећен је мерама које су се морале предузимати за што бржу ликвидацију шовинизма „који се испољава по низу питања код великог броја млађих чланова Партије и Срба и Шиптара и Црногораца“. Недостатак потребног поверења између чланова Партије Албанаца, са једне и чланова Партије Срба и Црногораца, са друге стране био је израз незрелости и нездравости, што се мора енергично и што пре одстранити из рада партијских организација. Најсигурнији пут да чланови КПЈ раскину са шовинизмом, - то подједнако важи и за оне на терену и оне у војсци, јесте њихово

⁴¹¹⁾ „Непријатељ је прешао и на индивидуални терор против наших руководећих другова и благодарећи нашој политичкој небудности и војничкој неопрезности успео је да изврши убиство друга Миладина, секретара Обласног комитета КПЈ за Космет и на тај начин нанео велики губитак не само партијској организацији и народу Косова и Метохије, већ и целој нашој Партији. Убиство друга Миладина треба да буде најоштрија опомена у развијању будности код сваког члана Партије и СКОЈ-а, као и позив да дају пуну помоћ организацији Заштите народа (ОЗНИ) за откривање свих прикривених непријатеља...“ - речено је у Писму Обласног комитета за Косово и Метохију.

политичко уздицање и стално пружање помоћи у њиховом политичком раду, а за остваривање чврстог братства и јединства народа Косова и Метохије неопходно је ликвидирање шовинизма у самој партијској организацији.

Партијским организацијама на терену указано је да треба да престану да се директно мешају у надлежност и у послове органа власти и војске, већ да помажу у исправљању недостатка преко својих чланова који раде у органима власти и у војсци. С тим у вези, у писму је скренута пажња на две ствари: не смеју се непријатељу давати аргументи да народноослободилачку борбу представља као комунистичку борбу, нити се сме спутавати иницијатива државних органа и организација народноослободилачког покрета. То је помагало члановима КПЈ у војним јединицама да правилно објашњавају карактер народноослободилачке борбе.

Писмо Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију давало је партијском чланству на терену и у војсци посебан подстрек за формирање организација Јединственог народноослободилачког фронта и других масовних организација, тамо где нису раније постојале, као и за пружање помоћи у њиховој активизацији и остваривању задатака тамо где су већ биле формиране.

Завршни део писма садржао је позив партијској организацији на терену да се „повеже и успостави најчвршћу сарадњу са партијском организацијом војних јединица...“ Организација на терену упозорене су да не дозволе да дође до неспоразума између војно-позадинских власти, народноослободилачких одбора и ратних јединица, „што је у последње време учестало“ (око хране, станова, компетенција и др.).

Партијској организацији на терену морају у раду помагати партијске организације војних јединица, а да би оне могле да пруже ту помоћ морају бити добро упознате са стањем и потребама на терену на којем се налазе.

У писму је указано и на потребу сузбијања „међусобно нездраве критике“ између војске и позадинске власти на терену, коју покушава да наметне непријатељ користећи грешке војних јединица и органа народне власти. То се мора, пре свега, сузбити заједничким отклањањем грешака које праве они појединци који су из непријатељских и других побуда ушли или у народну власт или у војне јединице. Насупрот намерама непријатеља да створи јаз између војске и власти, са једне и народа, са друге стране, задатак комуниста је да развијају љубав и поверење народа у НОВ Југославије.

Уз писмо била је приложена и изјава саучешћа ЦК КПЈ Обласном комитету КПЈ за Косово и Метохију поводом убиства Миладина Поповића, секретара Обласног комитета за Косово и Метохију, која је прочитана на састанцима свих партијских организација и на терену и у војсци.

У границама својих могућности, партијска организација у Првој косовско-метохијској бригади поступала је према директивама из овог писма.

Политички радници бригаде добили су и посебну директиву да организују и у бригади и на терену прославу 27. марта и то као „дан борбе против фашистичких освајача“.

Политички комесар 52. дивизије НОВЈ, потпуковник Александар Вукотић, доставио је телеграм који је ЦК КПЈ упутио свим централним комитетима, покрајинским комитетима и штабовима армије, као и Оперативном штабу НОВ и ПО за Косово и Метохију,⁴¹²⁾ у којем је изнето да прославу треба организовати врло широко, уз приређивање митинга, зборована, предавања, приредаба и сл., тако да се привуку најшири кругови родољуба и најшири слојеви становништва. За прославу у војсци било је предвиђено одржавање предавања о значају 27. марта, као и посебних приредаба, свуда где је то могуће.

Будући да је почетком марта 1945. године била формирана нова јединствена југословенска влада, у директиви је истакнуто да приликом прославе 27. марта треба да се истиче и парола: „Живела народна влада Демократске Федеративне Југославије на челу с другом Титом“.

У новом писму Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију, које је било достављено организацијама неколико дана пре 27. марта указано је на значај прославе 27. марта, па су за ту прославу наведене паролe, од којих су неке имале посебан значај за Косово и Метохију: о братству и јединству народа на Косову и Метохији, о братству и јединству народа Југославије, о њиховим нераздвојним везама са народима Совјетског Савеза, Енглеске и Америке, паролe о Црвеној армији и савезничким армијама, о јединственом фронту, уз напомену да треба настојати да што шире масе узму учешћа на прослави коју треба „најбрижљивије“ припремити.

Делови бригаде, који 27. марта нису биле на задацима, присуствовали су великом народном митингу у Гњилану, а по батаљонима су одржавана предавања о значају 27. марта.

Трећа обласна конференција КПЈ у Приштини

Крајем марта у Приштини је одржавана Трећа обласна конференција КПЈ за Косово и Метохију. Њено одржавање било је предвиђено за прву половину марта, али је било одложено због убиства Миладина Поповића. Делегати за конференцију били су још раније изабрани, а на конференцији се анализирао ситуација на Косову и Метохији и одредили су се задаци у складу са таквом ситуацијом, као и са перспективом скорог ослобођења земље.

⁴¹²⁾ Архив ЦК СКЈ, 1945/270.

Конференцији су присуствовали и делегати партијске организације из Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, Петар Поповић политички комесар бригаде, Стево Радовановић заменик политичког комесара бригаде, Гаврило Николић помоћник трећег батаљона и др.

У име Покрајинског комитета КПЈ за Србију присуствовао је Благоје Нешковић, секретар Покрајинског комитета КПЈ за Србију (до ове конференције, Обласни комитет КПЈ за Косово и Метохију био је директно повезан са ЦК КПЈ), у име СК СКОЈ-а учествовао је и говорио Стане Кавчич. Благоје Нешковић је на конференцији одржао значајан говор, чији је садржај био пренет свим партијским организацијама у Области, као и партијским организацијама у војним јединицама и имао је карактер директиве.

Борци Прве косовско-метохијске НОУ бригаде на терену гњиланског среза учествовали су и у припремама Прве обласне конференције Јединственог народноослободилачког фронта за Косово и Метохију, затим у дељењу и објашњавању Прогласа који је упућен Шиптарима, Србима и Црногорцима Косова и Метохије са те конференције, као и у спровођењу оних акција које су биле предвиђене овим Прогласом.

После ликвидације контрареволуције у Дреници и другим крајевима Косова и Метохије, ова Обласна конференција ЈНОФ-а била је најкрупнија и најзначајнија политичка акција и први зајед-

^{11.1} Говор је садржао *оцене стања у Области* (у свим селима власт се још не налази у рукама народноослободилачког покрета, низ важних националних и економских проблема још није решен, а масе траже решавање тих проблема, што пружа могућност албанској реакцији да искористи незадовољство народа и да га поведе поново у борбу против НОВЈ, постоји отпор према мобилизацији и реквизицији, заведена је Војна управа па се још не може говорити ни о војничкој ни политичкој победи на Косову и Метохији) и *ставове о актуелним питањима тог момента: о земљи* (тај проблем се не може одмах решити, али се већ сада може гарантовати Албанцима да ће земља коју пуноправно уживају остати у њиховој својини, насељеници се могу одмах вратити на своју земљу коју су својевремено сами раскрчили, која је некада била ледина, а коју су сами обрадили или ону коју су законито купили а спорови око преостале земље ће се постепено и правично решавати), *о раду народне власти* (албанске масе треба да осете да их нова народна власт и НОВ Југославије штите од бегова и остале реакције, да им она омогућава борбу против бегова, осигурава земљу, равноправност национална права и традиције - онда ће те масе осетити ову државу као своју), *о Јединственом народноослободилачком фронту* (мора се водити рачуна о постојању разних националности и вера, потребна је велика умешност да се спречи сливање реакције у један фронт, а народне масе - Албанце, Србе, Црногорце, ујединити. Јединствени народноослободилачки фронт се не може стварати заједно са реакцијом, а у Фронту могу учествовати и они „који нису учинили зверства, макар да су за време окупације и били на челу оружаних банди против нас“), *о судбини Косова и Метохије после рата* (ово питање „треба поставити тако да је данас Демократска Федеративна Југославија најјача демократска сила на Балкану, која је једина у стању да омогући бољи живот и задовољи све тежње шиптарског народа, као и осталим народима. А када се у Албанији постигне потпуна победа под руководством народноослободилачког покрета и измене међународне политике (прилике), онда се неће постављати питање граница између Југославије и Албаније“).

нички скуп представника Албанаца, Срба и Црногораца из целе Области.

На основу упутстава Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију, која су пренета организацијама на терену и војним јединицама, комунисти и скојевци из бригаде трудили су се да припреме и одржаваће овог великог скупа протекну, као велика манифестација братства и јединства Албанаца, Срба и Црногораца свуда где они живе: у селу, општини, граду, рејону, као и у акцијама - политичким, привредним, културним - које су се одржавале или су биле предвиђене да се одрже.

На терену пространог гњиланског среза у вези са овом конференцијом, и пре и после њеног одржавања, морало је много да се ради, а чланови КПЈ из бригаде, њих стотинак, прилазили су са свом озбиљношћу тако важном послу као што је објашњавање народним масама да у Јединствени народноослободилачки фронт треба да уђу сви они који на било који начин или у било којем виду помажу тадашње ратне напоре земље и учествују у изградњи нове државе. Истовремено, требало је указати да та организација мора да буде чиста од сваког шовинизма, јединствена, снажна, општена-родна и политичка народноослободилачка организација збратимљених Албанаца, Срба и Црногораца.

То су политички радници из бригада са политичким активистима са терена неуморно говорили на конференцијама, објашњавали су све одлуке народне власти и ко зна по који пут понављали да су братство и јединство Албанаца, Срба и Црногораца, међусобна помоћ и међусобно поверење, темељ на коме почивају сви успеси и на коме се зида заједничка држава. Такви радом требало је онемогућити опстанак непријатељских оружаних банди на терену, тј. заједно са народом обавити њихову војничку и политичку ликвидацију, разбити све планове непријатеља чишћењем органа народне власти, од оних који су се у те одборе увукли да би саботирали напоре за ослобођење и изградњу земље, помагањем властима приликом прикупљања оптужујућег материјала за ратне злочинце и др.

Отпор непријатеља у погледу мобилизације морао се и даље сузбијати и стално објашњавати народу да је дужност и част сваког грађанина да се одазове мобилизацији и тако испуни обавезу према слободи, заједничкој држави и ојача војничку моћ земље за бржу победу над непријатељем.

Спровођење мобилизације на Косову и Метохији није ишло без проблема. Приликом упућивања веће групе Албанаца у јединице Четврте армије народноослободилачке војске Југосалвије догодио се инцидент. Један Албанац, после свађе, убио је спроводника мобилисаних. Уместо да се цео случај реши како би се избегли нови, већи сакоби, они који су били одговорни за спровођење ове групе до штаба Четврте армије одлучили су да предузму репресалије против мобилисаних тј. да стрељају 40 Албанаца за једног

убијеног борца. Таква одлука изазвала је револт Албанаца. Неки од њих бацили су бомбе, онда је отворена ватра. Том приликом убијено је око 300 Албанаца. Али, на томе се није завршило. Неки Албанци из тог транспорта били су, касније, на путу за одредиште, смештени у загушљивим просторијама некадашње барутане, па се у току ноћи угушило око 130 Албанаца.⁴¹⁴⁾

Иако се ово није дешавало на терену на којем се налазила Прва косовско-метохијска НОУ бригада, нити на Косову и Метохији, ти догађаји узбуђивали су становништво, пре свега Албанци у области, па и у гњиланском срезу. Такви поступци, који су били жестоко осуђени од обласног руководства Народноослободилачког покрета, потпуно су одударали од напора који су се предзимали да се стање на Косову и Метохији побољша и ишли су на руку непријатељским елементима који су говорили да ће се вратити стари режим под којим су Албанци толико страдали.

Учешће у обнови и изградњи земље

Како се приближавао крај рата, Прва косовско-метохијска бригада постепено је постајала и бригада обнове и изградње земље. Она је извршавала наређење Оперативног штаба ЈА за Косово и Метохију, односно упутства Војне управе. Борци ове бригаде кад год су имали слободно време учествовали су у таквим акцијама као што су: подизање кућа грађанима, пре свега насељеницима којима су куће попалили непријатељи, поправљање и изградња школа и других јавних зграда, поправљање путева, сакупљање и пружање свестране помоћи пострадалима и у рату опљачканим грађанима Косова и Метохије, као и у другим деловима земље.

Борци су и даље по најудаљенијим селима растурали, лепили и читали програс Обласног одбора ЈНОФ-а, који је био одштампан као већи плакат, објашњавали су његов садржај, посебно део који је био упућен Албанцима Косова и Метохије - радницима, сељацима и грађанима. Једноставним речима, Албанцима је у прогласу речено да су после толико прогањања и лажи у старој Југославији и под фашистичком окупацијом добили оно што никада нису имали: слободу и равноправност, равноправно учешће у народној власти, слободну употребу матерњег језика, школе, заставу, своје организације, Шиптарски комитет као саставни део ЈНОФ-а што је резултат борбе народа Демократске федеративне Југославије и Јединственог народноослободилачког фронта.

Јединице Прве косовско-метохијске НОУ бригаде посебно су биле активне у извршавању у то време најважнијег привредног задатка у Области: спровођењу пролетње сетве под паролом да се засеје свака стопа земље - што је у гњиланском срезу, правилним коришћењем расположивих средстава, укључујући и коње и коњске запреге из бригаде, успешно остварено.

⁴¹⁴⁾ „Оснивачки конгрес К.П. Србије”, Институт за историју радничког покрета Србије, Београд, 1972.

Признање које је бригада добила за свој рад на терену од руководилаца политичког и привредног живота у гњиланском срезу, када је почетком маја 1945. напуштала тај терен, била су борцима исто толико драга као и она која је добијала за успехе у оружаној борби против непријатеља.

Бригада се припремала да по први пут прослави у ослобођеној области међународни празник рада - Први мај.

Политички комесар дивизије, потпуковник Александар Вукотић, упутио је политичким комесарима и помоћницима политичких комесара бригада које су улазиле у састав 52. дивизије упутства о прослави овог празника.⁴¹¹⁾ У том упутству било је речено да се 1. мај прославља „у знаку великих победа против фашизма“ и први пут као „државни празник“.

Пошто је за 1. мај ЦК КПЈ издао посебан проглас, као и пароле у вези са празником, у упутству политичким комесарима бригада и њиховим помоћницима у 52. дивизији ЈА, било је речено да прослава треба да постане дан мобилизације свих јединица Југословенске армије за потпуно ослобођење земље од фашистичког окупатора и његових помагача и за учвршћење и проширење тековина народноослободилачке борбе, па су, с тим у вези, били одређени и конкретни задаци које је требало обавити у бригади:

„1. да све партијске организације темељито проуче тезу (тј. проглас - прим. аутора) и пароле СК за 1. мај.

2. да се на дан Првог маја у свим нашим јединицама организују конференције на којима ће се борци упознати са свим ставовима изнесеним и тезама ЦК.

3. да се на дан Првог маја у свим нашим јединицама организују митинзи, приредбе, и по могућству, смотре...“.

Пошто је речено да читава прослава треба да буде прожета духом јунаштва и славе Југословенске армије, истицањем тешких борби, великих победа и славног четворогодишњег пута Армије на челу са врховним командантом Јосипом Брозом Титом, на крају упутства је препоручено да се на митинзима и конференцијама истакну херојизам и заслуге сваке јединице и њених руководилаца и бораца.

Прорађујући проглас и пароле ЦК КПЈ поводом Првог маја, одржан је и заједнички митинг свих бораца бригаде. Чекајући повратак делегата Блажа Марковића, помоћника комесара 52. дивизије, са оснивачког конгреса Комунистичке партије Србије који се одржавао у Београду, рат је био завршен а за Прву косовско-метохијску бригаду остали су и даље на снази задаци које је добила од Министра народне одбране и врховног команданта ЈА од 30. априла 1945.⁴¹⁶⁾ за чишћење ослобођене територије од балистичких и других банди.

Годишњицу свог постојања Прва косовско-метохијска НОУ бригада прославила је у Косовској Митровици.

⁴¹⁵⁾ АВИИ, бр. пер. 1-Ф2/П, Квт. 1412.

⁴¹⁶⁾ Зборник, том VII, књ. 15. стр. 401-406.